

L'OBLIT QUE VA SALVAR LA MEMÒRIA

L'ODISSEA DE L'ESTÀTUA DE RAFAEL CASANOVA DURANT EL SEGLE XX

El monument al conseller en cap de Barcelona ferit durant el setge del 1714 va esdevenir una icona del moviment catalanista des del dia en què es va inaugurar. Amb l'arribada del franquisme el monument es va desmuntar i desar. Gràcies a això va sobreviure als anys més durs de la dictadura, oblidat en un barracó sense portes i protegit per un fals envà. PER CRISTINA SERRET, AMB L'ASSESSORAMENT D'ENRIC PUJOL

SÍMBOL NACIONAL

El monument a Rafael Casanova va ser obra de l'artista Rossend Nobas, que va representar l'heroi malferit i abraçat a la bandera de Santa Eulàlia. Fins a l'any 1912 no es va descobrir que Casanova no va morir l'11 de setembre del 1714.

L'ESCLATURA SUPERVIVENT

Les figures de Guifré el Pelós, Bernat Desclot, Ramon Berenguer I, Jaume Fabre i Pere Albert havien sucumbit a les flames. Però estàtues tan estimades com la de Rafael Casanova es van salvar de la depredació gràcies al fet que el mateix règim les havia fetes desmuntar i desar en un magatzem mig oblidat. I gràcies, sobretot, a l'acció d'uns ciutadans anònims que van ocultar l'estàtua del conseller en cap darrere un fals envà. Emparada per un mur, la imatge del conseller en cap de Barcelona, venerada pels catalans com a símbol nacional, va sobreviure als anys obscurs de dictadura, i va tornar a emergir per presidir l'històric Onze de Setembre del 1977.

L'any 1869 la ciutat de Barcelona va recuperar, prèvia demolició, el conjunt arquitectònic de la Ciutadella, que havia manat construir Felip V i que havia comportat l'enderrocament de bona part del barri de la Ribera. Per

dignificar-lo, s'hi va projectar un gran parc, i en un dels solars, el que es va denominar Saló de Sant Joan, un passeig que havia de servir per connectar el parc amb l'Eixample i ser alhora espai d'entrada a l'Exposició Universal des de la gran 'porta' de l'Arc del Triomf.

A la barana del passeig, s'hi va projectar la col·locació de vuit estàtues de personatges il·lustres catalans. Així, l'any 1884, l'Ajuntament de Barcelona va aprovar els dos primers integrants del passeig: Guifré el Pelós i Roger de Llúria. No va ser fins dos anys més tard quan el consistori, governat per l'alcalde Rius i Taulet, va determinar dues noves incorporacions, les de Bernat Desclot i Rafael Casanova. El conjunt monumental es va completar amb les estàtues de Ramon Berenguer I, Jaume Fabre, Pere Albert i Antoni Viladomat.

HOMENATGE ALS CAIGUTS

Des de la seva inauguració, l'estàtua de Rafael Casanova ja va destacar de la resta. D'una banda, per un criteri estètic, perquè, a diferència de les altres, que mostraven els il·lustres catalans en un posat solemne i estàtic, el retrat de Casanova era realista i dramàtic. L'altra raó per la qual va fer-se mereixedor de l'estima popular era el seu simbolisme: va aconseguir despertar la sensibilitat popular i es va convertir en un element de referència nacional, esdevenint un homenatge als caiguts. Això ho confirmen les cròniques de l'època, que detallen com gairebé des del moment de la inauguració es va forjar un culte cívic a Casanova. Es considera que el primer acte reivindicatiu que va utilitzar l'estàtua del conseller en cap com a catalitzador i que

DRETS D'IMATGE

EL NEGOCI DELS FALSIFICADORS

L'any 1901 la revista modernista *Juventut* va posar a la venda les primeres reproduccions en miniatura de l'estàtua de Rafael Casanova. Feien 125 cm i costaven 15 pessetes.

Unes de més petites, de només 60 cm, es regalaven a qui es fes subscriptor de la revista durant un any. Aquestes figures decoratives es van fer molt populars, fins al punt que l'any 1914, la Casa Esteve i Cia., única propietària dels drets de reproducció de l'escultura, va publicar un anunci a la premsa avisant que corrien reproduccions falses i amenaçant amb demandes d'indemnització civil i querelles criminals per als autors de les falsificacions.

El monument a Casanova va despertar la sensibilitat popular pel seu posat solemne, realista i dramàtic. Aviat es va convertir en un element de referència nacional

BICENTENARI

Celebració de l'Onze de Setembre de l'any 1914 davant el monument a Rafael Casanova. Era l'any del bicentenni i la primera Diada en el nou emplaçament, situat a la cruïlla del carrer d'Ali Bei i la ronda de Sant Pere.

AFB / PHOTOAISA

va servir per engegar les ofrenes com a tradició va tenir lloc el 1897. Abans d'aquell any ja s'hi havien depositat algunes ofrenes florals, però aquell Onze de Setembre un acte commemoratiu als locals de l'Associació Popular Catalanista va acabar amb un gest que tindria continuïtat. A iniciativa dels integrants d'una entitat participant, la Joventut Excursionista els Muntanyencs, acabat l'acte es van recollir les branques de llorer que guarnien la sala i se'n va fer una corona que es va dipositar als peus de Casanova. La iniciativa no va tenir una transcendència especial, però va esdevenir un costum que es repetiria cada any.

MEMÒRIA FETA TRADICIÓ

No obstant això, el punt d'inflexió va tenir lloc el 1901. Fins llavors el culte a Casanova provenia sobretot de nuclis del catalanisme progressista. Però aquell Onze de Setembre un grup de joves catalanistes d'entitats adherides a la Unió Catalanista van ser detinguts per dipositar coronas al peu de l'estàtua. Dies després la Unió va convocar una manifestació de desgreu davant del monument, i s'hi van aplegar entre deu i quinze mil persones. Va ser la primera manifestació relacionada amb l'Onze de Setembre que es va fer davant de l'estàtua de Casanova. I també va

DIADA REPUBLICANA
Les ofrenes durant la Segona República (al costat, la de l'any 1934) van recuperar el caire nacionalista i reivindicatiu de l'inici. A baix, cartell del Comissariat de Propaganda de la Generalitat durant la guerra civil.

significar l'esclat del culte massiu i popular a l'heroi del 1714. La institucionalització de la diada de l'Onze de Setembre va esdevenir una realitat, i les ofrenes de flors als peus del monument en memòria dels herois de les llibertats catalanes, una tradició.

L'any 1914 se celebrava el segon centenari de l'Onze de Setembre. Malgrat la preocupació per l'esclat de la guerra europea, a Catalunya es vivia un moment especialment significatiu, amb l'acabada de constituir Mancomunitat de Catalunya. El moviment catalanista passava per un moment d'eufòria, i els actes de celebració del bicentenari es van planificar amb molt de temps. Una de les accions que va proposar la Comissió Organitzadora, formada per diversos corrents del catalanisme, va consistir a dignificar l'estàtua, traslladant-la a l'actual emplaçament, l'encreuament entre la ronda de Sant Pere i Alfà Beí. A més, s'hi faria un pedestal nou, encarregat a l'arquitecte Alexandre Soler i March, que tindria un relleu de Josep Llimona. El nou emplaçament s'inauguraria el dia de la Diada, a la vegada que s'organitzaria una manifestació cívica.

CATALUNYA ES DESVETLLA

L'estàtua es va inaugurar sense el nou relleu, que Llimona encara no havia enllestit. Quan aquest finalment es va col·locar, els catalans van poder contemplar una nova escena als peus de Rafael Casanova. Llimona havia esculpit dues figures. Una dona serena, a peu dret, que posa amb suavitat la mà sobre el front d'una altra dona ajaguda, que sembla dormir. Els diaris de l'època van interpretar l'escena dient que era "l'esperit català despertant el poble de Catalunya".

La repressió va tornar el 1923 de manera violenta. Es van detenir vint-i-quatre persones i va haver-hi diversos ferits i contusionats. Dos dies més tard

el capità general de Catalunya, Miguel Primo de Rivera, feia un cop d'estat, acceptat pel rei Alfons XIII, que va tenir com a conseqüència directa que durant els sis anys de dictadura es prohibissin la senyera i l'ús de la llengua catalana en els corporacions públiques. La commemoració de l'Onze de Setembre no es va reprendre oficialment fins

L'any 1901 es van aplegar entre deu i quinze mil persones davant l'estàtua per protestar contra unes detencions. Va ser la primera Diada amb manifestació multitudinària

L'any 1976 una expedició del Museu d'Art de Catalunya va descobrir l'envà que amagava l'estàtua, dins del barracó on els franquistes havien confinat els monuments

TRADICIÓ VIVA
Manifestació multitudinària de la Diada de l'any 1977, que va començar al passeig de Gràcia i va acabar amb l'ofrena floral al monument de Rafael Casanova.

CERCAR CASANOVA

UN MONUMENT BUIT, PERÒ VIU

El 1939 es va desmuntar l'estàtua de Rafael Casanova i es va traslladar als magatzems del carrer de Wellington. Es va voler eliminar amb tant d'afany qualsevol rastre del monument al conseller en cap que fins i tot es van retirar els jardinetes que hi havia al voltant. Però això no va aconseguir eradicar el culte civil al personatge i el que representava. La primera nit en què l'estàtua ja no hi era, el lloc es va omplir de flors, motiu pel qual l'endemà s'hi va establir vigilància policial. Fins i tot la premsa a l'exili relata com s'hi va trobar una reproducció petita del monument amb un cartell que deia: "Ja creixeràs". Curiosament el nom del carrer de Casanova no es va canviar perquè al Govern Civil van creure —o els van fer creure— que feia referència a l'aventurer italià famós per les seves arts amatòries.

a l'any 1930. El 1931, amb la proclamació de la República Catalana de Francesc Macià, es va recuperar, amb tota la seva força, una celebració amb el caire nacionalista i reivindicatiu que avui encara perdura.

Ja aquell any el president de la Generalitat va anar a retre homenatge a l'heroi i, al mateix temps, a tots els lluitadors caiguts en la defensa del poble català. I així es faria fins al 1938. L'any següent Francisco Franco ja era cap d'estat. I monuments com el de Rafael Casanova eren un desafiament per a ell.

Però estranyament el règim no el va fer destruir, sinó que es va contentar de retirar-lo del seu lloc i desar-lo en unes dependències municipals. Per què va mostrar aquesta magnanimitat? Joan Crexell, autor del llibre *El monument a Rafael Casanova*, apunta que potser els regidors botiflers van aconseguir que no es destruís aquesta estàtua —i algunes altres, com la del doctor Robert, Francesc Layret o Pau Claris— aduint que no eren patrimoni d'un partit o un sindicat, sinó patrimoni municipal.

PATRIOTES ANÒNIMS

En aquest punt cal destacar la intervenció d'uns patriotes anònims, sabedors de la càrrega simbòlica de l'estàtua de Casanova, que no es van contentar de desar el monument en aquell barracó. Conscients que la figura representava tot allò que el dictador volia eradicar i possiblement temorosos que qualsevol dia aquest recordés que no havia enllestit la feina, van ocultar les peces de l'estàtua darrere un fals envà. D'aquesta manera, qualsevol que entrés al cubicle pensaria que Rafael de

Casanova ja no hi era. L'any 1976, una expedició del Museu d'Art de Catalunya va anar fins al barracó mig derruït, i en entrar-hi s'hi van trobar les estàtues del Doctor Robert, Francesc Layret, Pau Claris i la dona símbol de la República del monument a Pi i Maragall. Es van adonar, també, que la proporció externa del barracó no quadrava amb el seu interior. Així és com van descobrir un fals envà fet amb totxanes que ocultava el monument del conseller en cap, verd de rovell i gairebé intacte.

L'Onze de Setembre del 1977 el monument de Rafael Casanova tornava a ocupar el seu lloc i va ser testimoni de la primera gran manifestació en defensa de la llibertat de Catalunya des de la represa de la democràcia. El lema: "Llibertat, amnistia i estatut d'autonomia". ■

CRISTINA SERRET ÉS PERIODISTA.
ENRIC PUJOL ÉS HISTORIADOR.

PER SABER-NE MÉS

- CREXELL, JOAN. *El monument a Rafael Casanova*. Barcelona: Edicions ELl'amp, 1985.
- ANGUERA, PERE. *L'Onze de Setembre. Història de la diada (1886-1938)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2008.
- Exposició '300 Onzes de Setembre. 1714-2014'. Museu d'Història de Catalunya (Pl. Pau Vila, 3. Barcelona). Fins al 28 de setembre de 2014.